

Kitap Tanıtımı: Kesin İnançlılar veya Kitle Hareketlerinin Anatomisi

Doç. Dr. Hasan Tutar

*Sakarya Üniversitesi, İşletme Fakültesi,
İşletme Bölümü - htutar@sakarya.edu.tr*

Kitap Tanıtımı:
Kesin İnançlılar
veya Kitle
Hareketlerinin
Anatomisi

91

Eric Hoffer, Kesin İnançlılar adlı kitabında kitle anatomisini, bu hareketlere katılanların sosyal psikolojik durumlarını ve söz konusu hareketlerin sosyolojisini incelemiştir. Hoffer'ın yankısı oldukça fazla olmuş kitabını okurken, her adımında Wilhelm Reich'in uzun yaşam ve acı deneyimlerinden damıtılmış, kendi gerçek ihtiyaçlarının bilincine varamayan ve artık zalimce kendi kendilerini mahveden insanlara yöneltilmiş sarsıcı çağrısını konu edinen Dinle Küçük Adam adlı kitabı akla geliyor. Bu yönüyle bu iki kitabı birlikte okumak kitleyi oluşturan çoğu "küçük adam"ları ve kitlenin anatomisini anlamayı kolaylaştırıyor. Reich'in eseri "küçük adam"ın küçük dünyasını, onun yaralı bilincini, örselenmiş psikolojisini, içinde bulunduğu tahammül edilemez durumunu sarsıcı biçimde ortaya koyuyor. Reich'in "Dinle Küçük Adam" adlı eseri, birkaç on yıl boyunca, sokaktaki "küçük adam"ın kendine neler yaptığını önce çocuksu bir saflıkla, daha sonra büyük bir şaşkınlıkla ve nihayet dehşet içinde izleyen bir gözlemcinin içindeki fırtınaların ürünüdür. Kitap küçük adamların düşmanlarını el üstünde tutmalarını, dostlarını yok etmeye çalışmalarının• arkasındaki psikolojiyi analiz ediyor.

Hoffer'ın Kesin İnançlılar adlı eserinde "küçük adamlar"dan oluşan kitlenin "halkın sözde temsilcisi" olduğu zaman ve gücü ele geçirdiği durumlarda bunu nasıl kötüye kullandığını çeşitli kitle hareketlerinden örneklerle analiz ediyor. Hoffer, kitlenin iktidar gücünü ele geçirince önceki dönemleri aratan kötülüklerinin altındaki temel gerçeğin bilinçaltını şöyle açığa çıkarıyor: "dünyadaki bütün kötülükler, birilerinin başkalarının iyiliği için hareket etme hakkını kendilerinde görmesiyle başlar." Hoffer kitabında kitle hareketlerinin oluşumunda kitle psikolojisinin gücünü, bu psikolojinin "bireylilik yitimi"ne nasıl neden olduğu ve "yaralı bilinç"li insanlardan oluşan kitlenin öznelerarası durumunun bir toplumu nasıl felakete sürüklediğini çeşitli örneklerle ortaya koyuyor. Kitabın konusu hakkında bu girişten sonra Hoffer ve eseri hakkında kısa bilgi vermek yararlı olacaktır.

Hoffer'ın orijinal ismi "The True Believer" olan eseri dilimize "Kesin İnançlılar" olarak çevrilmiş. Eser 1951 yılında Amerika'da yayımlanmış. Dilimize Erkil

---

• Bu ifadeler E.M.Horasani'ninyanlı strateji sonucu yıkılan imparatorlukların yıkılış serüvenini analiz eden şu sözlerini hatırlatıyor. "Onlar iktidara gelince düşmanlarından emin olmadıkları için onları kendilerine yakın tuttular, dostlarından ise emin oldukları için onları ihmal ettiler, eski düşman dost olmadı ama ihmal ettikleri dostlarını da kaybedince yıkılmaları mukadder oldu."

Kitap Tanıtımı:
Kesin İnançlılar
veya Kitle
Hareketlerinin
Anatomisi
92

Günür çevirmiş ve İM yayınları tarafından yayınlanan ve dört bölümden oluşan bu sıra dışı kitabın yazarının da sıra dışı bir yaşam öyküsü var. Yayınevi kitabın yayın amacını "her alanda yeni dengeleri keşfetme, geliştirme ve paylaşma çabasına katkı sağlamak" olarak tanımlamış. Yazarın yaşam öyküsünü okuyunca eseri gibi Hoffer'ın de (1902-1983) herhangi bir yazar olmadığı anlaşılıyor. Hoffer, Amerika'ya göç etmiş Alman asıllı bir ailenin çocuğu. Hayatının büyük bir kısmını *liman hamalı* olarak geçiren Eric, küçük yaşta önce annesini sonra babasını kaybediyor. Çocukluğunun 7-15 yaş dönemini kör olarak geçiren Hoffer bu nedenle okula gidemiyor. Açlıkla, yoksullukla savrulan erken gençlik döneminde hamallık yapıyor ve toplumun en alt tabaka insanları ile iç içe yaşıyor. Eric, eserinin düşünsel temellerini toplumun bu "Ayak Takımı" (Reich'in "küçük adam" dediği insanlar) diye tabir edilen insanların arasında yaşarken oluşturuyor. Yaşamının hiçbir döneminde bu insanlardan ayrı düşmek istemeyen Eric, kitaplarının yayınlanması, TV programlarına konuk olarak çağrılması üzerine meşhur bir insan oluyor ancak hiçbir zaman hamal arkadaşlarından ayrılmayacak kadar vefalı ve asil bir yürek sahibi olduğunu her durumda gösteriyor.

Eserin çok yalın bir dili var. Kitap kitle hareketlerinin sosyolojisini, sosyal psikolojisini incelemek gibi zor bir işe girişmesine rağmen, bunu çok yalın ifadelerle, kolay anlaşılır cümle örgüsüyle okuyucuya sunuyor. Yazarın dilinin bu kadar etkili olması, Montaigne'nin "bütün söylediklerim karşılıklı bir sohbetir ve hiçbiri öğüt niteliğinde değildir. Bu kadar serbestçe konuşabiliyorsam bu, başkalarını kendime inandırmak zorunda görmediğim içindir" şeklindeki sözleriyle telif edilebilir.

Dört bölümden oluşan kitabın birinci bölümünde "Kitle Hareketlerinin Çekici Yönü" incelenmiş. Bu bölümün alt başlıkları Değişiklik İsteği, Başka Bir İnsan Olma İsteği, Kitle Hareketleri Arasında Transfer'den oluşmaktadır. Kitabın ikinci bölümünde Hoffer "İnanç Değiştirmeye Hazır Kişiler" in psikolojisini, bilinç ve zihin yapısını analiz ediyor. Kitabın üçüncü bölümü "Birlikte Hareket Ve Nefsinden Fedakârlık" adını taşıyor. Burada Hoffer Fedakârlığı Arttıran Faktörler, Kolektif Bir Topluluğun Kimliğini Taşımak, Şimdiki Zamanın Gözden Düşürülmesi, Henüz Var Olmayan Şeyler, Doktrin (Öğreti), Müfritlik (Aşırılık), Kitle Hareketleri ve Ordular, Birleştirici Faktörler, Taklitçilik, Liderlik, Şüphe gibi önemli konular üzerinde sosyolojik, yerine göre felsefik analizler yapıyor. Kitabın dördüncü ve son bölümü "Başlangıç Ve Sonuç" adını taşıyor. Hoffer bu bölümde Söz Ustaları, Elverişli Eylem Adamları, İyi ve Kötü Kitle Hareketleri, Aktif Dönemin Nahoşluğu ve Kısırlığı, Aktif Dönemin Süresini Belirten Faktörler, Yararlı Kitle Hareketleri gibi konuları inceliyor.

Hoffer söze şöyle başlıyor: "insanoğlu büyük adam olmak için hevesle doludur fakat bir gün anlarki sadece küçük bir adamdır, mutlu olmak için hevesle doludur fakat bir gün anlarki sadece mutsuzdur, mükemmel olmak için büyük hevesler taşır fakat bir gün anlarki sadece kusurlarla doludur, insanlar tarafından sevilen ve sayılan bir kimse olmak için devamlı ümitler taşır fakat bir gün anlarki kusurlarından dolayı sadece insanların hoşgörüsüne muhtaçtır". Hoffer'ın bu sözleri Wilhelm Reich'in• Dinle Küçük Adam adlı eserini hatırlatıyor. Reich'in küçük adama

---

*Wilhelm Reich **Dinle Küçük Adam**, Çeviren Şems A. Yeğin, Payel Yayınları.

seslenirken söylediği sözlerle Hoffer'ın bu adamları betimlemeleri arasındaki paralellik şaşırtıcı düzeyde. Reich "küçük adam"a şöyle sesleniyor: sana "Küçük Adam", "sıradan insan" diyorlar; yeni bir çağ, "Sıradan İnsan Çağı" başladı diyorlar. Bunu söyleyen sen değilsin Küçük Adam. Onlar söylüyor bunu, büyük ulusların Başbakanları, koltuklanmış işçi liderleri, kentsoylu ailelerin tövbekâr evlâtları, devlet adamları söylüyor, filozoflar söylüyor sana bunu. Geleceğini eline veriyor, geçmişinden hiç sual etmiyorlar. Korkunç bir geçmişin mirasçısı sen Küçük Adam. Mirasın, avucunda alev alev yanan bir elmadır. Bunu sana söyleyen, benim; beni dinle... Yönetimi elinde tutan güçlülere, ya da kötü niyetli güçsüz adamlara seni temsil etme yetkisini veriyorsun. Her seferinde aldatıldığını anlıyorsun, ancak bunu anladığında, iş işten geçmiş oluyor... Gelecek, senindir, buna hiç kuşku yoktur. Öyleyse gel, her şeyden önce kendine bir bak. Gerçekte olduğu gibi gör kendini. Sen, küçük, sıradan bir insansın. Bu sözcüklerin çifte anlamını kavırıyorsun, değil mi? Küçük ve sıradan". Reich'ın karakterlerini betimlediği küçük adamlar, Hoffer'ın daha iyi bir geleceğe inanan ve mevcut durumdan hoşnutsuzluğunu haykıran ve kitle hareketlerini başlatan insanlardır.

Hoffer eserindeki amacını, ister dini hareketler olsun, ister sosyal devrimler veya milliyetçi hareketler olsun, bütün kitle hareketlerinin ortak özelliklerini ortaya koymak olduğu anlaşılıyor. Bunu yaparken, "hayatını kutsal saydığı bir amaç için feda etmeye hazır olan kişi" olarak tanımladığı Kesin İnançlı'nın aktif dönemini ele alıyor. Kitle hareketlerinin birçok ortak özellikleri olduğunu ileri süren yazar, bu hareketleri bir bütün olarak görmekte, söz konusu hareketlerin hem yararlı hem de yıkıcı unsurlar taşıdığını ileri sürmektedir. Kitlenin sürü psikolojisinin ortaya çıkardığı zararların çarpıcı örneği, Ferrero'nun Fransız Devrimi sürecindeki başıbozuk kitle için söylediği sözün alıntılanmasıyla verilmiş. "Onların döktükleri kan arttıkça, prensiplerinin tek gerçek olduğuna inanma ihtiyaçları da artmaktaydı. Onlar o kadar kanı, halkın egemenliği fikrine inandıkları için dökmeler fakat korkuları nedeniyle o kadar çok kan döktüler ki sonunda halkın egemenliği fikrine inanmaya başladılar."

Hoffer kitle hareketlerinin ortak yönünün "kesin inancılı" insanlardan oluşması ve bunların nefsenden fedakârlık temelinde yürüdüğünü belirtmektedir. "Bütün kitle hareketleri taraflarında ölümü göze almak ve birlikte yürüyüşe geçmek duygusu yaratır. Ortaya koydukları program ve telkin ettikleri öğreti ne olursa olsun, bütün kitle hareketleri, aşırılığa gayrete, parlak umutları nefreti körükler... Öğreti ve ilham yönünden ne kadar farklı olursa olsunlar ilk taraftarlarını aynı tip insanlar arasından seçer ve aynı kalıp yargılarla beslenen kişilerle ilişki kurarlar." Hoffer kitle hareketlerinin amacından nasıl sapabileceğini, bir noktada başlayan hareketin hiç de arzu edilmeyen noktalara varacağına ihtimal dışı olmadığını ileri sürerken şunları söylüyor: tüm kitle hareketleri taraftarlarını aynı tip insanlar arasından seçtiğine göre; pekâla bütün kitle hareketleri birbirinin yerini tutabilir. Bir dini hareket bir sosyal devrime veya milliyetçi harekete dönüşebilir."

Hoffer toplumların alt, orta ve üst sınıflardan oluştuğunu ileri sürmekte ve asıl değişim talebinin alt ve üst sınıflardan geldiğini, orta sınıfların ise her zaman muhafazakâr ve statükocu olduğu tespitini yapıyor. Toplumdaki "orta sınıf insanlar"ın hiç bir değişime müsait olmadığını, orta sınıfın sürekli en iyiler ve en kötülerin

Kitap Tanıtımı:
Kesin İnançlılar
veya Kitle
Hareketlerinin
Anatomisi

93

Kitap Tanıtımı:
Kesin İnançlılar
veya Kitle
Hareketlerinin
Anatomisi
94

---

etkisinde kaldığını, her tür değişime karşı çıkanların bu orta sınıf muhafazakârlar arasından çıktığını belirtmektedir. “Sakat veya orta yaşını geçmiş kişilerin muhafazakârlığı geleceğin korkusundan doğmaktadır. • Bunlar herhangi bir değişimin iyilikten çok kötülük getirmesi ihtimaline inanırlar. Düşkün yoksulun geleceğe dair iyi bir inancı yoktur. Bir ulusun biçimlendirilmesinde etkili olanlar, o ulusun üst ve alt kesimlerini oluşturanlardır. Bu anlamda orta sınıf olarak nitelenebilecek iki uç arasındakilerin, toplumun şekillendirilmesinde pasif bir tutum içerisinde oldukları görülür. En iyi ve en kötülerin topluma biçim vermesinin daha hafif bir örneği konuşulan dil sorunudur. Bir ulusun orta sınıfı yazı dilini kullanır. Yeni kelimeler ise okumuşlardan ve argo yaratan aşağı bölümden gelir.”

Hoffer “Topluma Uymayanlar” olarak betimlediği kuraldışı yaşayan sınırlı bir kesim insanlar üzerinde durur. Yazara göre bunlar “inanç değiştirmeye hazır kişiler”dir. Topluma Uymayanlar adı altında kategorize edilen bu sınıflar her tür değişime hazır, genellikle ortalama insandan farklı şeyler düşünebilen Nietzsche’nin ifadesiyle “üst insan”lardır. Bir biçimde mevcut konumlarına düşmüş *huzursuz insanlar* da Hoffer’in analizlerinin konusunu oluşturmaktadır. “Daha önce sahip olduklarını kaybeden Yeni Yoksullar ile bir tür kölelik olan serflikten kurtulmak için 18. yüzyıl Fransız köylülerinin Fransız Devriminin çağrısına katılan köylülerin temsil ettiği Özgür Yoksullar, yaratıcı özelliklerini kaybettiği için kendine güveni kalmamış Yaratıcı Yoksullar, hepsi de bir kitle hareketine katılmaya potansiyel olarak hazır olan gruplardır.”

Hoffer kitle hareketlerinin öznelarası durumunu değerlendirdiği gibi, söz konusu hareketler karşısında cinsiyetlerin tutum ve davranışlarını da analiz ediyor. Kadın cinsiyeti konusundaki düşünceleri şöyle: “kadınlar için evlenmek, bir kitle hareketine katılmaya benzer imkanlar yaratır, yani onlara hayatta yeni bir amaç, yeni bir gelecek ve yeni bir kimlik verir. Evde kalmış kızlarla artık evlilikte bir neşe ve tatmin bulamayan kadınların can sıkıntısı, kısırlaşmış ve bozulmuş bir hayatın kendini hissettirmeye başlamasında doğar. Kutsal bir amaca sarılmak ve enerjilerini bu amacın başarısına adanarak yoluyla, bu kişiler amaç ve anlam taşıyan yeni bir hayat bulmaya çalışırlar.”

Kitle hareketlerinde yer alan insanların bilinçaltı psikolojilerini analiz ederken “kitle hareketinin temel karakteristiklerinden birisinin de, harekete katılan bireylerin birlikte hareket etme ve nefisinden fedakârlıkta bulunma özelliklerini geliştirmek ve bunun sürdürülebilir bir özellik olmasını sağlamak” olduğunu söyler. Kitle hareketleri için “önemli olan güç araçlarına sahip olmaktan çok, geleceğe olan inançtır. Geleceğe olan inanç ile birleşmemiş güç, yeniliği önlemek ve mevcut düzeni korumak için kullanılır. Diğer taraftan geleceğe bağlı büyük umutlar güç ile desteklenmezse bile en tehlikeli bir cüreti yaratabilir. Çünkü umutla dolu olan kişi en sıradan kudret kaynaklarıyla motive olabilir... Kişilerin büyük düzen değişikliğine katılmaları için iyice hoşnutsuz olmaları fakat aşırı yoksulluk içinde bulunmamaları gerekir.

---

*Bu ifadeler G. Orwell’in “Hayvan çiftliği”nde bir grup hayvanın isyan edip çiftliğin yönetimini ele geçirme planına karşı çıkan yaşlı bilge eşek Benjamin’in aşırı ihtiyatlı tutumunu hatırlatıyor.

Hoffer, insanın bir kitle uğruna özveride bulunması esasen bir özveri veya fedakârlık değil, aksine tahammül edilemez durumundan kurtulmak ve aşırı bir şekilde muhtaç olduğu aidiyet ihtiyacını karşılamasından kaynaklanan bir çıkar ilişkisi olduğunu ileri sürer. "Bireydeki kolektif bir topluluğun üyesi olduğu bilinci yani aidiyet duygusu, doğum ve ölüm arasına sıkışmış bir hayattan kurtulmanın yegane yoludur.

Hoffere göre kişi içinde bulunduğu hoşnutsuz durumdan kurtulduktan sonra bir daha o eski trajik konumuna düşmemek için sıra dışı başarılar gösterme gereği duyarak bambaşka bir insan olabilir. "Stalin'in gizli polisi önünde korkan ve silikleşen kişilerin, affedildikten sonra, Nazi orduları karşısında eşsiz kahramanlıklar gösterdikleri görülmüştür. Tezat teşkil eden bu davranışlarının nedeni, Stalin polisinin Alman ordularından daha zalim oluşu değil, Stalin'in polisi karşısında kendilerini sıradan bir Rus vatandaşı olarak gören bu kişilerin Almanlar karşısında kendilerini şanlı bir geçmişe ve şanlı bir geleceğe sahip büyük bir ırkın üyesi olarak görmeleridir." İçinde bulunduğu konumdan memnun olmayan insanlardan oluşan "kitle"nin başarısı için "burada ve şimdi olan"ın yerilmesi, hatta aşığılanması, geleceğe dair hayallerin ve ütopyaların ortaya çıkarılması için gereklidir. "Bir kitle hareketinin başarılı olması ve kolektif bilinci sağlama için, "şimdiki zaman"ın kötülenmesi gerekir. Ulaşılması gereken bir hedef bir ideal vardır ki, o kitle hareketini ortaya çıkarmıştır. Öyleyse belirlenen hedefe ulaşabilmek için ân'ın yerilmesi şarttır."

Hoffer kitabında insan psikolojisi ve benlik algısı üzerine derin analizler yapıyor. İnsanın ikna olmasını değil, ancak kolay kanmasını, "inancını kutsal saymasına ve bir dereceye kadar nefesine olan inancın zayıflığına veya kaybolmasına bağlıyor. Ona göre kolay kanan, benlik içerilmişlikleri zayıf kesin inançlı insanlar işte bu kendilik saygısı düşük zayıf karakterli insanlar arasından çıkmaktadır. Hoffer bu kanaatini; "bir insanın kendi mükemmelliğine olan inancı ne kadar zayıf ise, ulusunun, dininin, ırkının veya inandığı kutsal olan her ne ise onun mükemmelliği yönündeki iddiası o kadar kuvvetlidir" şeklinde ifade etmektedir. Hoffere göre "hayatları kısır ve güvensiz olan kimselerin, kendi kendine yeterli ve kendine güveni olan kimselerden daha çok itaatkar eğilimli oldukları görülmektedir. Bir kişi, imha edilme durumuna düştüğü vakit kişisel kuvvetine güvenmesi imkansızdır. Onun yegane kudret kaynağı kendi kendisi olmak değil fakat kuvvetli, ihtisamlı ve yıkılmaz bir grubun bir parçası olmaktır. Bu açıdan bakıldığında inanç genellikle bir kimlik kazanma işlemidir ve bu işlem ile kişi, kendi kendisi olmaktan vazgeçerek ölümsüz bir şeyin parçası olur.

Hoffer'ın liderlik betimlemesi de oldukça çarpıcı. Ona göre "başarılı bir liderin en önemli işlevi, taraftarlarında muhteşem bir görev yaptıkları hayalini yaratmaktır. Hayaller ve hoş ümitler birer araç ve kuvvetli silahlardır. Gerçek bir liderin asıl yeteneği bu araçların kıymetini bilmektir. Hatta bu durum bazen de ölmenin ve öldürmenin acı gerçeğini perdelemek için yapılır. Lider olmaksızın kitle hareketi meydana gelmez. Lider olabilmek için, meydan okumaktan zevk almak, güçlü bir iradeye, şiddetli bir nefret etme yeteneğine sahip olmak, insan doğasını iyi anlayabilmek, tören, gösteriş ve simgelerden hoşlanmak, güçlü bir komuta grubunun bağlılığını kazanmak ve onu devamını sağlayacak kapasitede olmak gerekir." Orta sınıflardan oluşan kitlenin lidere duydukları ihtiyacı bu sözlerle ifade ederken, diğer

Kitap Tanıtımı:
Kesin İnançlılar
veya Kitle
Hareketlerinin
Anatomisi

96

---

tarafından Hoffer gelişmiş toplumların lidere ihtiyaç duymayacaklarını inandırıcı bir şekilde ifade etmektedir. "Bir toplumun ilerlemesi ve kendi yararına yönetilmesi için liderlere hiç de ihtiyaç yoktur. Toplum böyle ünlü liderler olmadan da kendi kendini pekâlâ yönetebilir... O nedenle tüm gelişmekte olan ülkelerde de fanatik liderler peşinde koşmaksızın demokratik yollarla toplumların kendi kendilerini yönetmek şeklinde çaba göstermeleri gerekir."

Hoffer'e göre kitle hareketlerinin tümünde görülen temel karakter, bu hareketlerin "huzursuz insanlar"dan oluşmasıdır. Bunlar bir nedenle tahammül edilemez mevcut durumun değişmesinin gerektiğine inanan insanlardır. "İnsan dışına çıkmaya imkân bulamadığı bu utanç duygusu, o insanda kuvvetli bir adaletsizlik ve yıkım ihtirası yaratır çünkü bu durumda o kendisini kusurlarından dolayı mahkûm eden ve bunun kabahatini kendisine yükleyen gerçeğe karşı bitmez tükenmez bir nefrete bürünmüştür". Bu insanlar kendi içlerindeki derin boşluktan kurtulmak için "kutsal bir amaca inanç, kendimize olan inancın kaybolmasından doğan boşluğu doldurma" ihtiyacını kitle hareketlerine katılarak karşılamaya çalışır. Zira "mesleksiz insanlar" kendilerine ümit aşılayanları takip ederler. İnsanın yaşamında kişisel ilgileri ve ümitleri, bu hayatı yaşamaya değerli kılmayacak nitelikte ise, hayatı değerli kılabilecek şeyi kendi dışında aramaya şiddetli eğilim duyar. Nefsini adamanın, sadakatin ve manevi teslimiyetin her çeşidi, aslında ziyan olan değersiz hayata bir anlam verebilecek amaçlara can havliyle sarılmadır.

Kitabın tümünden çıkarılabilecek sonuç kişiyi kitle hareketlerinin içine çeken şeyin, kurtulmak istediği ve onu sürekli rahatsız eden, yer yer utandıran duygulardan arınma çabasıdır. Yıkımdan başka bir amaç taşımayan mevcut durumun dışında her ne olursa onu daha makbul sayan yıkıcı kitle hareketlerinin yanında Hoffer'a göre "geleceğe karşı duyulan korku bazı insanların bugünkü düzene sarılmalarına neden olur. Ancak geleceğe ait beslenen ümit, insanın değişikliğe karşı istekli olmasına neden olur. Bu nedenle mutlu hayat yaşayan kişiler genellikle kökten yeniliklere karşıdır. Birçok şeye sahip olduğumuz halde daha fazlasını istediğimiz zamanki hayal kırıklığı, hiçbir şeye sahip olmayıp bazı şeyler istediğimiz zamanki hayal kırıklığından daha büyüktür."

Bir kişiyi savaşa ve ölüme hazır hale getirmenin en güvenilir yolu, o kişinin benlik saygısını öldürüp, kişiliğini bedenden ayırmaktan ibarettir. Diğer bir ifadeyle, onun kendi gerçek kişiliğine sahip olmasını önlemektir. "Bu işlem, o kimsenin kapalı kolektif bir topluluğun içinde eritilerek o topluluğa uydurulmasıyla; ona hayali bir kişilik tanıma suretiyle; şimdiki zamanın küçümsenmesini ona aşılacak ve onun ilgisini henüz var olmayan şeylere kaydırmak suretiyle; onunla gerçek arasına bir perde germek; o kimse ile nefsi arasındaki dengeyi önlemek suretiyle yapılabilir. İnsanları kitle hareketine teşvik eden şey, fiilen çekilen sıkıntı değil, iyi şeylerin tadını almış olmaktır."

İnsanlar belli bir kanaat açıklarken, ya "inanç"larından, ya "düşünce"lerinden ya da "bilgi"lerinden hareket ederler. Kitle (yığın) küçük adamlardan veya ayak takımından oluştuğu için bunların kanaatlerinin arkasında ya inançları ya da düşünceleri (ideolojileri) vardır. Hoffer kitabında "ikna"nın psikolojisine dair ilginç bir varsayımda bulunarak kitlenin harekete geçirilmesi için onların ironik bir biçimde pek

de anlayamadıkları bir düşünce (ideoloji) veya bir inanç etrafında örgütlenmeleri gereğinden bahseder. "Yığınları veya kitleyi harekete geçirmenin en etkili yollarından biri, kitleyi bir öğretinin etrafında örgütlemektir. Ancak bu öğretinin etkili olabilmesi için, anlaşılmaz fakat inanılır olması gerekir. Ayaktakımı (küçük adamlar) sadece anlamadıkları şeylerden emin olurlar. Anlaşılır bir öğreti güçten yoksundur. Bir şeyi anladığımız zaman o bize kendi içimizden doğmuş gibi gelir. Kendi özünü inkar ve feda etmesi istenilen bir kişi elbette ki kendi içinden doğmuş bir şeyde ebedi kesinlik göremez."

Hofferin kitabının en ilgi çekici bölümlerinden biri "söz ustası" dediği kitle hareketlerinin yönlendiricilerine ayrılmış. Bu bölümde Hoffer'in söyledikleri ile Antonio Gramsci'nin• söyledikleri arasındaki paralellik kolaylıkla seziliyor. Gramsci, aydınların toplumdaki rolünü etraflı bir şekilde inceleyen Marksist bir kuramcıdır. Ona göre toplumda herkes aydın işlevi göremez. Hoffer'ın "söz ustaları", Gramsci'nin "organik aydın" dediği insanlar, toplumsal işlev görmeyen insanlardır. Aydın ve entelektüel ayrımı yapacak olursak toplumsal işlev görenler ve her durumda halkın yanında, iktidar karşısında "muhalif" bir konum alanlar entelektüel, iktidara eklenenler ise "organik aydınlar"dır. Gramsci, entelektüellerin sadece konuşmacılar olmadıklarını, fakat eğitim ve medya gibi ideolojik aygıtlarla toplum inşasına ve egemenlik üretilmesine yardımcı olduklarına inanır.

Kitle hareketlerine katılanların çoğu sonunda hayal kırıklığı ile karşılaşır. Reich bunda kitle hareketlerinin "kişisel özgürlük değil ulusal özgürlüğü, bireysel özgüveni değil, sisteme bağlanmayı, kişisel büyüklüğü değil, ulusal büyüklüğü vaat ediyor olmasının etkisinin olduğunu ileri sürer." Zira kitleyi oluşturan küçük adamlara göre, kişisel özgürlük ve kişisel büyüklük, soyut birer kavramdan başka bir şey değildir; ulusal özgürlük bizzat gerçeğe tekabül eder. "Küçük adamın birazcık özsaygısı olsaydı, günlük yaşamında kendine azıcık saygılı davransaydı, yaşamın onsuz bir an bile sürmeyeceğini azıcık kavrasaydı, dünyadaki hiçbir güç onu ezemeyeceğini bilirdi ancak küçük adam bu bilinçten yoksundur. Hiçbir büyük ereğe, kötü ve aşağılık yöntemlerle varılmayacağını küçük adam kavrayamaz yine de kitle gayri meşru yöntemlerle hedefine ulaşacağını varsayar. Oysa gayri meşru yöntemlerle elde edilen güç, başka bir kölelik biçimi doğurur. Kişiyi veya kitleyi büyütecek tek şey, içinde bulunan arılık duygusu ve yaşama karşı duyulan özlemdir".

Hoffer'ın ömür veya yaşamı "şimdiki zaman"la özdeş sayması aşırı bir indirgemeciliktir. Yaşamı "şimdiki zaman" olarak görünce "bir kişinin hayatını kaybetmesi demek, şimdiki zamanı yaşamaması demektir; o halde, eğer şimdiki zaman kötü ve değersiz ise, kaybedilen şey de fazla bir şey değildir" demek kaçınılmaz oluyor. "Nefsinden fedakârlığı artırıcı faktörlerin incelenmesinden çıkarılan

---

* Mussolini, 1926'dan 1937'ye kadar hapiste en zor koşullarda tuttuğu Gramsci için, "bu beynin çalışmasını yirmi yıl durdurmalıyız" demişti. Ama onbir yıllık cezaevi yaşamında bu büyük beynin işlemesi hiç durmadı. 32 parçadan oluşan Hapishane Defterleri'ni yazdı. Belki de insanlık tarihinde, son nefesine dek kendi özel yetileri ile amansız yazgısı arasında, çalışmak, öğrenmek ve savaşmak isteyen onurlu bir insan ile onu yavaş yavaş yitirip tüketen hoyrat ve kaba güç arasında böylesine acıklı bir mücadele örneği yoktur.

sonuçlardan biri de şudur ki, insanların ölümü göze almaları, sahip oldukları şeyler uğruna değil, fakat daha ziyade gelecekte sahip olacakları şeyler uğrunadır. Şaşırtıcı ve esef verici bir gerçektir ki; insanlar uğruna savaşmaya değer gördükleri bir şey için savaşmaya karşı isteksiz olurlar. Canını feda etme duygusunu yaratan şey, sahip olunanlar değil, fakat sahip olunmayanın özlemidir.”

Hoffer kesin inançlıların analitik sorgulayıcılar arasından değil, aksine herhangi bir düşünce sistemine sorgusuz sualsiz inananlar arasından çıktığını belirtmekte, hatta bu sorgusuz sualsiz inanan insanların inanmanın ötesine geçerek kendilerini inandıkları her ne ise ona adadığını belirtmektedir. “Bir düşünce sisteminin etkililik derecesi hakkında varılacak yargı, onun derinliği, yüceliği ve doğruluğundan değil, fakat fertleri kendi nefsinden ve gerçek çevresinden ne kadar iyi ayırabilmesinden çıkarılmalıdır.” Esasen hakikat yalındır. Hakikat, sorgulama yeteneği yüksek, analitik akıl sahipleri içindir. Kesin inançlıların inandığı ise nesnesiz düşüncelerdir.

Hoffer’ın öznelere ilişkilerin hangi zeminde yaşanacağına dair kanaatleri temellendirilebilir niteliktedir. “Bir kimseye karşı içimizde nefret hissi sokmanın en kesin yolu, o kimseye ağır bir haksızlık yapmaktır. Bir kimsenin bize karşı haklı bir şikayeti olduğu vakit ondan duyduğumuz nefret, bizim ona karşı haklı bir şikayetimiz olduğu vakit duyduğumuz nefretten daha kuvvetlidir” diyerek kişiler arası dostluk ve düşmanlıkların hangi zeminde yürüdüğüne dair önemli ipuçları vermektedir. Hatta düşmanlıkların hangi ekosisteme ihtiyaç duyduğuna dair varsayımları oldukça etkili. “Nefretin derinliğinde beğenmek, gibi ironik bir akıntının bulunduğu, nefret ettiğimiz kimseleri taklit etme eğilimimizle kendini gösterir. Zulme uğrayan kimselerin, hemen hemen daima, kendilerine zulmedenlere benzer duruma geldiklerini görmek hayret vericidir.” Kötü insanlar kötü insanlar yaratır. Hoffer “bütün insanların doğal olarak birbirinden nefret ettiği ve sevgi ve hayırsızlığın birer sahte görüntü olduğu, çünkü bunların temelini nefretten ibaret bulunduğu”nu ileri sürerek, aslında Batı kültürüne has “insan insanın kurdudur” şeklindeki yaklaşımı benimsemiş olmaktadır.

Bilinçsizce bir kitle hareketine katılanların nasıl insanlıklarını kaybettiklerini, kitlenin içinde bireysellik yitiminin nasıl kaçınılmaz olduğunu ve kişinin sürünün içinde bir “özne olma” durumundan nasıl uzaklaştığını etkili biçimde ortaya koymaktadır. Hoffer bu konuda ünlü İspanyol filozof Jose Ortega Y. Gasse’yle aynı paralelde düşünmektedir. Gasset, Kitlelerin İsyanı adlı kitabında, 20. yüzyıl Avrupası’nda kitlelerin son derece önemli bir olgu olarak ortaya çıktıkları saptamasını yapar. O, kitleleri sıradanlığa hevesli, mükemmelliğe karşı ve itaatkar düşünceye eğilimli insan

---

* Bugün bu psikolojik duruma Stokholm sendromu denmektedir. Psikiyatrist Nils Bejerot tarafından adlandırılan sendrom, ismini 1973 yılında İsveç’in başkenti Stokholm’de bir banka soyguncusu tarafından altı gün boyunca rehin tutulan bir kadının bu sürenin sonunda rehinesine duygusal olarak bağlanması ifade eder. Kadın serbest kaldığında soyguncuyu savunmakla kalmaz, aynı zamanda nişanlısını terk ederek kendisini rehin alan banka soyguncusuyla evlenmek için onun hapisten çıkmasını bekler. Buradaki tespitiyle Hoffer “Stokholm Sendromu”nu N. Bejerot’tan yaklaşık 30 yıl önce tespit etmiş olmaktadır.

grupları olarak görür. Kitle kültürü olgusu, modern yaşamın karakterini belirleyen faktörlerden biridir. Gesse'ye• göre "kitle akılla değil, alkışla hareket eder". Kişi kendisini bir kitlenin içinde bulunca ona vereceği ilk ödün bireysellik yitimidir. Hoffer'ın bu konudaki düşünceleri şöyle: "Bir kitle hareketinin yek vucut yapısı içinde kişisel bağımsızlığımızı kaybettiğimiz zaman yeni bir hürriyete kavuşuruz. Bu hiç utanmadan ve vicdan azabı çekmeden nefret etme, yalan söyleme, işkence, adam öldürme ve ihanet etme hürriyetidir. Bir kitle hareketinin çekiciliği kısmen bu gerçekte yatmaktadır. Orada biz "başkalarının namusunu lekeleme hakkı" buluruz ki bunun, Dostoyevsky'ye göre, büyüleyici bir cazibesi vardır".

Uyuşuk toplumların uyanmasında ve modernleşmesinde kitle hareketleri çoğu zaman önemli bir etken olmaktadır. Ancak iyi bir kitle hareketini kötü ve zararlı olanından ayıran, o hareketin aktif döneminin ne zaman bitmesi gerektiğini bilmesidir. Bunun en iyi örneğini Gandhi vermiştir. Aksi takdirde başlangıç itibariyle iyi de olsa, eğer bir kitle hareketi aktif dönemini zamanında bitirmezse şiddet ve zorbalığı doğurur. Bu konuda Reich'in düşünceleri de aynı yöndedir. Hoffer'ın zararlı kitle hareketlerine dair Reich'in verdiği örnekler bu düşüncenin doğruluğu kanaatini güçlendirmektedir. Reich'in düşünceleri şöyle: "Paris'teki savaşının sonu Petain'e ve Laval'e, Viyana Savaşı'nın sonu Hitler'e, Rusya'daki savaşının sonu Stalin'e vardı; Amerika'daki savaşın sonu da Ku-Klux-Klan yönetimine varabilirdi. Hakikat, yaşam kurtarıcıdır, ne var ki, hakikatler yağmalanmakta, çetelerin ganimeti haline gelmektedir."

Hoffer kitabında bizzat deneyimlediği köy yaşamına, kırsal yaşama ve kent yaşamına dair çarpıcı tespitler yapıyor. Şehir hayatı ile ilgili varsayımları şöyle: Tarihte büyük eser yaratan kişiler hep büyük şehirlerde ortaya çıkmışlardır. Yaratıcı kimseler köyde, ormanda, kırdaki dağ başlarında ortaya çıkmıyorlardı. Nasıl çıksınlar ki farklı şeylerin hoş karşılanmadığı ortamlarda ne yaratılabilir ki? İnsan şehirde insanlığını bulmuştur. Şehir olmaksızın insan da bir şey değildir. Ancak ne var ki insanı kokuşturan, dejenere eden de bizzat şehirdir. Eğer biz şehirlerimizi yaşayabilir ve yaşanabilir kılmazsak bazı büyük ulusların ölümüne tanık olabiliriz.

Eric Hoffer'ın ayrıntılı olarak tanıtmaya çalıştığımız kitabı, kitle hareketlerinin anatomisini gösteren bir "baş yapıt" niteliğinde. Eser, her ne kadar kesin tonlu ve aşırı genellemelerden oluşsa da, iddialarının kuramsal olarak sadece "açıklama"dan ibaret olduğunu tanımlayıcı olmadığını düşündüğümüz zaman, eserin üst bir kavrayışın ürünü olduğu sonucuna varabiliriz. Sonuç olarak hacim itibariyle küçük, ancak içerik itibariyle bu devasa eserin toplumda erdemli bireyler çoğalmasına, toplumsal normlarının yasaklayıcılıktan çok, düzenleyiciliğe yönelik olmasına katkı sağlayacağı beklenir. Kendi seçimiyle erdemli tutum ve davranışları tercih eden, onur sahibi bireylerin çoğunlukta olduğu toplumlar, toplum felsefesi açısından da ideal toplum tanımına daha uygundur. Zira bir toplumda her yurttaş değerli olursa o toplumun tümü değerli olur. Hoffer'ın kitabını okuyup bitirdikten sonra insanın, Reich'in eserini bitirirken söylediği bir dönemin buyurganlarının, aç ve açığözlülerinin, "kutsal

Kitap Tanıtımı: Kesin İnançlılar veya Kitle Hareketlerinin Anatomisi

99

---

*Jose Ortega Y Gasset, Kitlelerin İsyanı, Çev. Neyyire Gül Işık, Türkiye İş Bankası Yayınları, 2013

Kitap Tanıtımı:
Kesin İnançlılar
veya Kitle
Hareketlerinin
Anatomisi
100

---

sözcükler ektim yeryüzüne... çok geçmeden anlı şanlı krallar, kuru güz yaprakları gibi savrulacak" yazgısıyla karşılaşacaklarına olan inancı güçleniyor.